

פתרון בחינת הבגרות באזרחות, שתי יחידות לימוד, מועד קיץ 2010

שאלונים: 034114

מוגש על-ידי: נעמי בלוק, רענן נוימרק ויעקב סרוסי

מורים לאזרחות ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

סעיף א':

זיהוי: המדיניות הבאה לידי ביטוי בהחלטת ראש העיר היא מדיניות של העדפה מתקנת.

הגדרה: העדפה מתקנת פירושה מתן יחס מועדף לתקופה מוגבלת, לקבוצה שהמדינה קיפחה בעבר, במטרה ליצור שוויון/ לצמצם את הפער בין קבוצה זו לשאר האוכלוסייה.

ביסוס מהקטע: ראש עיר מסוים החליט להעביר תקציב מיוחד בשנתיים הבאות לבתי ספר שאיכות ההוראה בהם נמוכה. בכך הוא ביקש לעזור להשוות את רמת ההוראה בהם לזו שבבתי הספר האחרים. החלטת ראש העיר מבטאת מדיניות של העדפה מתקנת כיוון שהיא מבטאת ניסיון לצמצם את הפער בין בתי הספר שרמת ההוראה בהם ירודה לרמה בשאר בתי הספר.

סעיף ב':

זיהוי: הזכות שבאה לידי ביטוי בבקשת ההורים היא זכות הציבור לדעת.

הגדרה: זכות הציבור שתהיה לו נגישות למידע חיוני הנוגע לנבחרי הציבור ורשויות השלטון, כדי שיוכל לקבל החלטות בצורה שקולה.

ביסוס מהקטע: ההורים ביקשו לדעת אילו בתי ספר יקבלו את התקציב המיוחד שקבע ראש העיר בטענה שברצונם לעקוב אחרי הפעילות של בתי הספר שאיכות ההוראה בהם נמוכה. לטענת ההורים הדבר נעשה במטרה להבטיח שהתקציב אכן יסייע לשיפור איכות ההוראה של ילדיהם. בכך באה לידי ביטוי זכות הציבור לדעת.

אפשרות נוספת:

זיהוי: הזכות לחינוך.

הגדרה: לכל הילדים במדינה יש זכות לקבל השכלה כדי שיוכלו לרכוש מידע וכן מיומנויות אישיות וחברתיות שיאפשרו להם לספק את צורכיהם בעתיד ולהיות אזרחים עצמאיים.

ביסוס מהקטע: ההורים ביקשו לדעת אילו בתי ספר יקבלו את התקציב המיוחד מהמועצה כדי לוודא שתוספת התקציב אכן תסייע לשיפור איכות ההוראה של ילדיהם ובכך לממש את הזכות לחינוך.

שאלה מספר 2

סעיף א':

זיהוי: הזכות של העדים, שבאה לידי ביטוי בבקשתם היא הזכות לפרטיות.

הגדרה: הזכות לפרטיות פירושה הזכות של אדם לחיות בלי חשיפה/ חדירה לחייו, שלא ברשותו.

ביסוס מהקטע: רופא נתבע על כך שהטיפול שהעניק לאדם מסוים פגע בבריאותו. במהלך המשפט ביקש

הרופא להביא עדים שקיבלו ממנו בעבר אותו טיפול, כדי שיעידו שהטיפול בהם הצליח.

העדים שהוזמנו ביקשו שהקהל לא יהיה נוכח באולם בית המשפט בזמן שהם יעידו, כדי שלא לחשוף

בציבור את מצבם הרפואי ובכך לחדור לפרטיותם, שכן מצבו הרפואי של אדם הוא נתון אישי שאינו צריך

להיות נחלת כלל הציבור.

סעיף ב':

זיהוי: הזכות שבשמה דחה השופט את בקשת העדים היא הזכות להליך משפטי הוגן.

הגדרה: הזכות להליך משפטי הוגן קובעת כי כל אדם זכאי להגנה על זכויותיו במהלך העמדתו לדין: אסור

לעצור אדם בלא משפט ליותר מפרק זמן קצוב, אין להעניש אדם ללא משפט, זכותו של אדם לדעת במה

הוא מואשם, זכותו להיות מיוצג על-ידי עורך דין וזכותו שהדיון ייערך בדלתיים פתוחות לציבור.

ביסוס מהקטע: העדים שזימן הרופא במטרה להוכיח את חפותו ביקשו שהקהל לא יהיה נוכח באולם בית

המשפט בזמן שהם יעידו, כדי שלא לחשוף בציבור את מצבם הרפואי. השופט התעקש שהדיון יהיה פתוח

לציבור כדי להבטיח שהצדק לא רק יעשה, אלא שהצדק גם יראה בשם הזכות להליך משפטי הוגן

המחייבת את עיקרון פומביות המשפט.

פרק שני

על הנבחן לענות בקצרה על שלוש מבין השאלות 3-7

שאלה מספר 3

ההבדל בין לאומיות אתנית לבין לאומיות פוליטית:

כאשר ישנם לאומים המבוססים על יסודות שיוכים- אתניים שאינם פרי בחירה כמו: היסטוריה, שפה,

ומוצא משותף. הזהות הלאומית של לאומים אלה נקראת "לאומיות אתנית".

לעומת זאת, ישנם לאומים המבוססים על יסודות שהם פרי בחירה כמו ערכים ואידיאולוגיה ומבוססות

פחות על יסודות אתניים. במקרה זה הזהות הלאומית של לאומים אלה נקראת "לאומיות פוליטית".

כל מדינה מדגישה על פי השקפתה את זהותה הלאומית.

שאלה מספר 4

סמלי המדינה מייצגים את הערכים והמורשת של מדינת ישראל.

הסמלים הם: הדגל, ההמנון, המנורה וענפי הזית.

הדגל- כדגלה של המדינה נקבע הדגל שבו השתמשה התנועה הציונית. צבעי הדגל- תכלת ולבן- נקבעו על פי

צבעי הטלית. הצבעים תכלת ולבן מופיעים במקרא גם בתיאור בגדיו של ההן הגדול ביום הכיפורים. הצבע

הלבן מסמל גם קדושה וטוהרה.

שאלה מספר 5

הסיבות לכך שהמשטר במדינה דמוקרטית מודרנית אינו יכול להתבסס על דמוקרטיה ישירה בלבד :

1. **גודל האוכלוסייה** במדינות מודרניות אינו מאפשר **טכנית** קיום של דיון משותף וקבלת החלטות בין האזרחים כולם.
2. המדינה המודרנית צריכה להתמודד עם בעיות מורכבות הדורשות מיומנות וידע מקצועי. **הציבור** בד"כ **חסר כישורים הדרושים לקבלת החלטות** בנושאים מורכבים וסבוכים.
3. הציבור בד"כ מעדיף להתרכז בחיי היום-יום ולא להתערב בקבלת החלטות פוליטיות. ברוב המדינות המודרניות הציבור אינו מכיר את המערכת הפוליטית, אינו מתעניין בה ו/או מעורב בה ולכן, מעדיף לבחור את נציגיו לרשות השלטונית.
(הנבחן נדרש לציין שתי סיבות בלבד)

שאלה מספר 6

סוגי המשפט בישראל :

1. **המשפט החוקתי**- מערכת כללים ונורמות המסדירה את פעילותן של רשויות השלטון, את היחסים בין רשויות השלטון ואת זכויות האדם והאזרח. המשפט החוקתי במדינת ישראל מתייחס בעיקר לחוקי היסוד (מאחר ואין חוקה) ולחוקים חשובים נוספים כמו- חוק השבות.
2. **המשפט הפלילי**- המשפט הפלילי הוא מערכת של חוקים הקובעים עבירות המסכנות את השלום והביטחון של המדינה ושל החברה וכן את העונשים הצפויים על עבירות אלה. עבירה פלילית אם כן, היא עבירה על החוק וצפוי עליה עונש עפ"י החוק.
בכל משפט פלילי, המדינה תובעת לדין אדם או מוסד שעבר על החוק. התביעה נעשית באמצעות היועץ המשפטי לממשלה, פרקליטות המדינה והמשטרה.
העבירות המובאות בפני בית המשפט מתחלקות ל- 3 חלקים עפ"י העונש שנקבע לכל אחת מהן.
העבירות הן :
חטא- עבירה שהעונש עליה הוא מאסר עד חודש ימים בלבד בתוספת קנס כספי (או קנס בלבד ללא מאסר).
עוון- עבירה שהעונש עליה הוא מאסר מחודש ימים עד שלוש שנים בתוספת קנס. (יתכן קנס ללא מאסר).
פשע- עבירה שהעונש עליה הוא מאסר מ- 3 שנים עד מאסר עולם בתוספת קנס (ניתן לקבוע קנס במקום מאסר).
3. **משפט אזרחי**- משפט אזרחי עוסק ביחסים בין אדם לחברו, יחסים שעוגנו או נכללו במסגרת הסכם או חוזה בין בני אדם במשפט אזרחי התובע והנתבע הם אזרחים או חברות פרטיות במוסדות שאינם ממשלתיים.
במשפט אזרחי אין עונש של מאסר, המפסיד במשפט חייב לשלם פיצויים או להחזיר חוב לתובע.
(הנבחן נדרש לציין שני סוגים בלבד)

שאלה מספר 7

עיתון "קול העם" (עיתונה של המפלגה הקומוניסטית) פרסם הצהרה של שגריר ישראל באו"ם לפיה ישראל תעמיד לרשות ארה"ב במלחמתה בקוריאה 100,000 חיילים. העיתון הוסיף וטען כי ממשלת ישראל "מספסרת בדם בנינו".

בתגובה החליט שר הפנים, בתוקף סמכותו לפי "פקודת העיתונות", לסגור את העיתון זמנית בטענה כי הפרסום מסכן את שלום הציבור ואת בטחון המדינה. העיתון עתר לבג"ץ.

בג"ץ קבע כי קיימת התנגשות בין חופש הביטוי, שהוא עיקרון חיוני במשטר דמוקרטי, לבין החשש לסכנה לביטחון המדינה.

בג"ץ קבע בפסיקתו כי מאחר ואין "ודאות קרובה" לפגיעה בביטחון המדינה, נאסר על שר הפנים למנוע את פרסום העיתון ובכך הגן על חופש הביטוי.

בג"ץ הוציא צו המבטל את החלטת שר הפנים וקבע כי הזכות לחופש ביטוי היא זכות עילאית המהווה תנאי למימושן של כמעט כל הזכויות האחרות. אין קיום למשטר דמוקרטי אם לא מכירים בחשיבותה של הזכות לחופש ביטוי.

על הנבחן לענות על אחת מבין השאלות 8-9

שאלה מספר 8

המובן הפורמאלי של הדמוקרטיה (הדמוקרטיה כצורת ממשל) הוא דמוקרטיה ניהולית המדגישה את הכללים ואת דרכי הניהול האופייניים לדמוקרטיה. היא מבוססת על עיקרון שלטון העם שלפיו העם הוא מקור הסמכות במדינה וכל הגופים המדיניים שואבים את סמכותם מריבון זה: "הדמוקרטיה היא ממשל העם, בידי העם, למען העם". מאפיין זה- ריבונות העם- מבדיל את הדמוקרטיה מצורות שלטון שאינן דמוקרטיות. במובן הפורמאלי של הדמוקרטיה יש דגש על מוסדות ונהלים. העקרונות הדמוקרטיים המנחים את רשויות השלטון בדמוקרטיה זו הם אלה: הפרדת רשויות, הכרעת הרוב, שלטון החוק. עיקרון הכרעת הרוב פירושו שההכרעות במדינה דמוקרטית מתקבלות על פי רצון הרוב בהכרעת הרוב.

עקרון הכרעת הרוב מממש את המובן הפורמאלי של הדמוקרטיה כיוון שהוא מדגיש את ההיבט הניהולי בהליך הדמוקרטי. המובן הפורמאלי של הדמוקרטיה מתמקד בהיבטים הטכניים- פרוצדוראליים של קיום המשטר הדמוקרטי, ועקרון הכרעת הרוב מבטא היבט טכני- פרוצדוראלי זה.

שאלה מספר 9

עיקרון הגבלת השלטון פירושו השלטון במשטר דמוקרטי חייב להיות מוגבל בכוחו ואחראי למעשיו בפני הציבור. חשיבותו היא בכך שהוא נועד למנוע "עריצות שלטונית", מצב שבו הרוב מנצל את כוחו כדי לפגוע שלא לצורך בזכויות יסוד ואף מנסה לבטל את המשטר הדמוקרטי במדינה.

אחד מהתפקידים של היועץ המשפטי לממשלה הוא ממונה על רשויות התביעה הפלילית- היועץ המשפטי לממשלה מופקד על התביעה הפלילית במדינה. בידו הסמכות להחליט אם להגיש כתב אישום ולהעמיד לדין פלילי. הקו המנחה את היועץ המשפטי הוא האם יש עניין לציבור בהעמדה לדין. כאשר היועץ המשפטי לממשלה מחליט, על פי שיקול דעתו שאין בהעמדה לדין אינטרס ציבורי, הוא אינו מגיש כתב

אישום. בתפקידו כראש מערכת התביעה הפלילית בישראל יש ליועץ המשפטי לממשלה סמכות להפעיל שיקול דעת בהעמדת אזרח לדין במשפט פלילי והוא יכול גם שלא להעמיד אזרח לדין בהתאם לשיקול דעתו על פי הכלל של "חוסר עניין הציבור". כל זאת לעיתים אף בניגוד לעמדת הממשלה, בכך הוא יכול לבקר את הממשלה אף על פי שהיא זו הממנה אותו, כדוגמה ניתן להביא את פרשת קו 300 בשנת 1986 כאשר היועץ המשפטי לממשלה, יצחק זמיר, הורה לפתוח בחקירה כנגד אנשי השב"כ בשל חשד לעבירה על החוק בהשתלטות על האוטובוס ובחיסול שני מחבלים שהורדו ממנו בחיים, בניגוד לעמדת ראש הממשלה, יצחק שמיר, שביקש שלא להעמיד את אנשי השב"כ לדין.

פרק שלישי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 10-12

שאלה מספר 10

גישת מדינת התורה- מדינה הפועלת על פי חוקי התורה בחיים הציבוריים ובחיי הפרט. האזרחים נוהגים על פי מצוות התורה ומקיימים את כל מצוות התורה הלכה ולמעשה. ההנהגה השלטת במדינה תהיה הנהגה דתית שתוסמך לתפקידה על פי כללי ההלכה.

ההתנגדות של כותב המאמר לגישה זו באה לידי ביטוי בקטע בדבריו: "אני סבור שמדינה יהודית היא מדינה המבטאת ערכים הלקוחים ממקורות היהדות. ערכים אלה שמרו על עם ישראל במשך כל שנות קיומו והם מהווים כיום את ההצדקה המוסרית לקיום המדינה".

לטענת הכותב קיום מצוות התורה אינו משקף את היותה של המדינה מדינה יהודית אלא קיומם של ערכים ממקורות היהדות עליהם שמר העם היהודי במשך שנים.

שאלה מספר 11

חוק יסודות המשפט: החוק קובע שאם קיימת בעיה משפטית שאין לה מענה בחוקים הקיימים, יש להחליט לגביה ברוח עקרונות החירות, הצדק, היושר והשלום של מורשת ישראל. חוק זה בא לידי ביטוי בקטע: "שופטים אמנם משלבים מידי פעם בפסיקות שלהם ערכים הלקוחים ממקורות אלה כפי שדורש החוק, אך המשפט העברי אינו זוכה למעמד ראוי במערכת החוקים שלנו. הכותב שואף ליתר שילוב של המשפט העברי בפסיקות השופטים בישראל.

שאלה מספר 12

אחת הבעיות בויכוח על השימוש בחקיקה דתית בישראל: האם ההלכה היהודית ועקרונות המשפט העברי הם שיקבעו בחוק את אורח החיים של הפרטים במדינה או שהם חלק מהמורשת ההיסטורית והתרבותית שאינה מחייבת את כלל האזרחים באורח חייהם. הציבור החילוני רואה בחקיקה דתית כפייה של אורח חיים דתי ופגיעה בזכות לחופש דת ולחופש מדת ופגיעה בכוח של כל אדם לקבוע את אורח חייו.

פרק רביעי

על הנבחן לענות על שתיים מבין השאלות 16-20

שאלה מספר 16

זיהוי: תנאי אחד לקיום מדינה שבא לידי ביטוי בהודעה של משרד התשתיות הוא טריטוריה.

הסבר: טריטוריה של מדינה פירושה שטח מדינה בגבולות מוגדרים הכולל: יבשה, מים (נהרות, אגמים, וחלק מהמים הטריטוריאליים) ואויר.

ביסוס: במקרה שלפנינו מדובר על מאגר גדול של גז טבעי, שהתגלה מתחת לקרקעית הים סמוך לאחד מחופי הארץ, כאשר משרד התשתיות הודיע שמאחר שהמאגר נמצא בתוך תחומי ישראל, כלומר במים הטריטוריאליים של המדינה, הזכות לקדוח המקום ולהפיק גז מהמאגר תינתן לחברה ישראלית ולא לחברה מחו"ל, בכך בא לידי ביטוי התנאי לקיום מדינה- טריטוריה, כולל ניצול המשאבים שבתחומה.

אפשרות נוספת:

זיהוי: תנאי אחד לקיום מדינה שבא לידי ביטוי בהודעה של משרד התשתיות הוא עצמאות/ ריבונות.

הסבר: המדינה חופשית להחליט כיצד לנהל את ענייני הפנים ואת ענייני החוץ שלה, ואינה כפופה להוראות של מדינה אחרת.

ביסוס: במקרה שלפנינו כאשר התגלה מאגר גדול של גז טבעי, מתחת לקרקעית הים סמוך לאחד מחופי הארץ הודיע משרד התשתיות כי המדינה קובעת כי הזכות לקדוח במקום ולהפיק גז מהמאגר תינתן לחברה ישראלית ולא לחברה מחו"ל ובכך מתממש התנאי של עצמאות או ריבונות ולפיו המדינה קובעת בעצמה את ענייני הפנים והחוץ מבלי להיות כפופה להוראות של מדינה אחרת.

שאלה מספר 17

זיהוי: הגישה הכלכלית חברתית שלדברי חבר הכנסת נקטה המדינה במקרה זה, היא הגישה הליברלית.

הסבר: הגישה הליברלית היא גישה חברתית- כלכלית שלפיה המדינה אינה מתערבת בתחומי הכלכלה והחברה (כדי להגן על חירויות הפרט), ואינה מוכנה לפגוע בזכויות אדם בסיסיות כדי לצמצם פערים חברתיים.

ביסוס: במקרה שלפנינו בשנים האחרונות נעשה ניסיון להפריט חלק משרותי התעסוקה אשר במסגרתו העבירה הממשלה לידי חברות פרטיות את האחריות להכשרה מקצועית ולמציאת עבודה עבור מובטלים. בדיון שנערך בכנסת התברר שהחברות הפרטיות לא עמדו ביעדים שהוצבו להן, כאשר אחד מחברי הכנסת טען שהניסיון נכשל משום שהמדינה הסירה מעצמה את האחריות לדאגה למובטלים ולא פיקחה כראוי על פעילות החברות. כלומר, המדינה לא לקחה על עצמה באופן ישיר את הטיפול בבעיית המובטלים, וכן לא התערבה ופיקחה על החברות הפרטיות כדי שימצאו פתרון למובטלים.

שאלה מספר 18

זיהוי: סוג המנגנון לפיקוח וביקורת על השלטון, שבא לידי ביטוי בקטע הוא מנגנון פיקוח וביקורת בלתי פורמאלי.

הסבר: גופים, אזרחים או קבוצות, המבקשים לבקר את השלטון מיוזמתם. כמו: תקשורת, דעת קהל ואמנות.

ביסוס: במקרה שלפנינו, במאי קולנוע ידוע יצר סדרת סרטים, אשר ביקרה את תהליך קבלת החלטות בממשל האמריקני, כשבבסיס הביקורת הטענה שהאינטרסים של בעלי ההון הם שמנחים את פעולות הממשל, ובכך הצליח לעורר דיון ציבורי נרחב, שהשפיע על דרכי הפעולה של הממשלה. בכך באים לידי ביטוי מנגנוני הפיקוח והביקורת הבלתי פורמאליים הבאים: אמנות (הסרט) ודעת הקהל (הדיון הציבורי שהשפיע).

שאלה מספר 19

זיהוי: הגורם לשסע הלאומי שבא לידי ביטוי בקטע הוא היותה של מדינת ישראל מדינת לאום יהודית.
הסבר: עצם הגדרתה של ישראל כמדינת לאום יהודית, שסמליה, המנונה, דיגלה וחלק מחוקיה קשורים רק לעם היהודי יוצרת התנגשות עם האזרחים הערבים במדינה. הערבים אזרחי המדינה טוענים שאינם מקבלים יחס שוויוני ושוויון זכויות מלא למרות מחויבותה של ישראל להעניק לכל אזרחיה, יהודים וערבים, מעמד שווה בפני החוק וזכות השתתפות שווה בחיים המדיניים והפוליטיים. בשל כך חלק מהאזרחים הערבים חשים שהמדינה אינה מדינתם כפי שהיא מדינתם של האזרחים היהודים. לתפיסתם ישראל אינה יכולה להיות מדינה דמוקרטית כאשר היא מגשימה חזון של בני קבוצה דתית לאומית אחת (היהודים) על חשבון תושבים ואזרחים הנמנים עם קבוצה לאומית אחרת (הערבים).

ביסוס: במקרה שלפנינו, הטענה של אחד המרצים, כי האופי של מדינת ישראל גורם למתח בינה לבין הציבור הערבי, מתח שיוכל להיעלם רק אם המדינה תשנה את אופייה ותאמץ את גישת "מדינת כלל אזרחיה". כלומר המדינה תחדל מלהיות מדינה המזוהה עם הלאום היהודי בלבד, מדינת לאום יהודית. וכך בא לידי ביטוי הגורם לשסע הלאומי שהוא היותה של מדינת ישראל מדינת לאום יהודית.

שאלה מספר 20

סעיף א':

טענה: המדינה צריכה להפעיל כלי תקשורת מטעמה- כלי תקשורת ממלכתיים.

סעיף ב':

הנמקה:

1. כאשר פועלים כלי תקשורת ממלכתיים לא קיימים שיקולים כלכליים של רווח והפסד כפי שקיימים בערוצים המסחריים ואין השפעה של בעלי ממון השולטים על הערוצים המסחריים, בקביעת תכנים. בעלי ממון עלולים להסיט את הדיון הציבורי לאינטרסים אישיים וצרים שאינם משקפים את האינטרסים של כלל הציבור. העובדה שהשידור הציבורי מנותק מהאינטרסים של בעלי ההון, מבטיחה הצגה של מגוון דעות, פלורליזם מחשבתי.
2. קיים יתר פיקוח על התכנים שמופיעים בתחנות הממלכתיות. כך מובטחת השמירה על כבוד האדם, חופש הביטוי, זכות הציבור לדעת.

אפשרות נוספת :

סעיף א' :

טענה : המדינה אינה צריכה להפעיל כלי תקשורת מטעמה- כלי תקשורת ממלכתיים.

סעיף ב' :

הנמקה :

1. התקשורת הממלכתית נתונה ללחצים מטעם השלטון ומתוקצבת על ידו. כך עולה הסכנה לפגיעה בזכות לחופש ביטוי ובזכות הציבור לדעת על הנעשה ברשויות השלטון. עקרון הגבלת השלטון בדרך בלתי פורמאלית נפגע.
2. התקשורת הממלכתית עלולה לשמש שופר לדעותיו של השלטון ובכך פוגעת בקיומו של דיון פתוח ופלורליסטי בנושאים העומדים על סדר היום. יתר על כן, באמצעות כלי התקשורת הממלכתיים עלול השלטון לקדם אינטרסים המנוגדים לטובת הציבור.